

ȘTIUTORI DE CARTE ȘI SLUJITORI AI SCRISULUI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ (SECOLELE XIV-XVI)

CĂTĂLIN BOBOC *

Din cele mai vechi timpuri oamenii au căutat să-și exprime gândurile nu numai prin cuvinte, ci și prin semne vizibile, care să dureze mai mult și să poată fi descifrate și de alții. Astfel și-a făcut apariția scrisul, apoi cartea deși formele spirituale ale unui popor au apărut mai întâi pe cale orală și mai apoi au îmbrăcat haina scrierii.

Mai multe documente ne arată că scrierile slavonă, latină și greacă se foloseau la curtea domnească și la cea mitropolitană, astfel constatăm că domnii și boierii țării erau știutori de carte. Domnia a reprezentat instituția centrală în Țara Românească. Creație politică românească, domnul reunea calitatea de mare voievod (comandant suprem al oștii), cu acel de „domn” (stăpânul țării, suzeranul celorlalți feudali)¹. Și-a adăugat titlul de „samodârjeț” (de sine stătător), ce evidenția poziția de șef de stat suveran, precum și particula „Io”, care însemna „cel dăruit de Dumnezeu”, formulă utilizată până către mijlocul secolului al XIX-lea².

Domnul avea prerogative largi. Aproba orice exercitare sau schimbare a proprietății prin emiterea de hrisoave de către cancelaria domnească; conducea întreaga administrație și numea marii dregători; reprezenta instanța judecătorească supremă; avea dreptul să bată monedă și institua sisteme de impozite; iniția politica externă a statului și semna tratate. Avea însă și limitări, puterea sa fiind îngrădită de marea boierime, care-l asista la guvernare, potrivit „legilor țării”³.

Însemnele domniei erau: coroana, buzduganul, spada, scutul, sceptrul, lancea, tronul, lanțul de aur purtat la gât, destinate a spori autoritatea și respectul⁴.

La tron succesiunea s-a realizat pe baza unor drepturi ereditare ale unei familii domnitoare și dreptul de alegere al boierilor. Pentru consolidarea dreptului de moștenire și înlăturarea concurenței numeroșilor pretendenți la domnie, asocierea la domnie a fiilor domnului aflat în scaun, era des întâlnită începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea precum și în secolele următoare.

* Biblioteca Municipală „Ion Barbu”, Câmpulung-Muscel.

¹ Denumirea provine de la „Dominus”, de origine latină și „gospodar” din limba slavă.

² Emil Vărtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova*, Editura Academiei Române, București, 1960, p. 39 și următoarele.

³ *Ibidem*, p. 183-197.

⁴ Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Editura Corint, 2001, p. 59 și următoarele.

Exemple în acest sens au fost: domnitorul Vladislav-Vlaicu a fost asociat cu Radu I, Dan I cu Mircea cel Bătrân, Petru I Mușat cu Roman I, Mircea cel Bătrân cu fiul său Mihail⁵. Instaurarea dominației otomane a determinat numirea domnilor direct de către Poartă, fără consultarea boierilor, dar și în astfel de cazuri domnii au fost numiți dintre membrii familiei domnitoare⁶.

Așa cum afirmă profesorul Spiridon I. Cristoceca în introducerea lucrării sale *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele ban Mareș Băjescu*, adevărat este că Țara Românească reprezintă leagănul de formare a statului medieval, „locul primelor reședințe domnești Câmpulung și Curtea de Argeș și al primelor victorii pentru neamul nostru – Posada și Rovine – Argeșul și Muscelul au fost, în același timp, locul de origine al unor vechi și importante familii boierești”⁷ jucând totodată un rol însemnat în istoria neamului.

Cât privește reședințele domnești, acestea s-au mutat în funcție de preferința domnului, constituind adevărate centre sociale, politice, militare dar și culturale. În Țara Românească au existat și alte reședințe domnești, în afară de cele menționate mai sus: la Târgoviște, București, Curtea de Argeș, Gherghița, ș.a.

După formarea și consolidarea statului, sub Basarab-voievod, la curtea domnească se primeau scrisori diplomatice și comerciale, se pregăteau solii spre a fi trimiși în misiuni peste hotare, se întocmeau răspunsuri și privilegii comerciale, instrucțiuni pentru slujbașii vămilor, se redactau hrsoave.

În februarie 1327, papa Ioan XXII scria în latinește lui Basarab-voievod; o miniatură a cronicii pictate ne arată pe solul lui Basarab ce-i înmânează o scrisoare de pace lui Carol Robert la 1330. Între domnitorii români și patriarhia din Constantinopol se purtase corespondență în limba greacă înainte de anul 1359. Nicolae Alexandru Basarab ceruse „adesea” prin scrisorile trimise la Constantinopol, ca țara lui să fie „supt judecata bisericească”. Voievodul își redacta singur corespondența, „am scris-o cu mâna mea”⁸ menționa într-o scrisoare trimisă patriarhului din Constantinopol, în anul 1359, Nicolae Alexandru Basarab.

După înființarea mitropoliei de la Curtea de Argeș (1359) a crescut interesul pentru pregătirea slujitorilor bisericilor și ai mănăstirilor. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, mulți călugări au fost trimiși de către Vladislav-voievod, „pentru desăvârșire”, la Athos și în Serbia. În același scop fuseseră trimiși și mireni⁹.

Se cunoaște o diversificare a documentelor ce trebuiau redactate în cancelaria domnească.

⁵ Emil Vărtosu, *op.cit.*, p. 256.

⁶ M. Oproiu, *Istoria Medie a Românilor (sec. XIV-XVI)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2003, p. 55.

⁷ Spiridon I. Cristoceca, *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele Ban Mareș Băjescu*, Editura Istros, Brăila, 2005, p. 11.

⁸ C. C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Biserica ortodoxă română”, 1959, nr. 7-10, p. 691.

⁹ Gh. Pânușă, *Scurtă privire istorică referitoare la știința de carte în Țara Românească în secolele X-XV*, în idem *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească (Sec. XVII-XIX)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, p. 15.

Tipuri de documente redactate în cancelaria domnească secolele XIV-XVI

Tipuri de documente	Perioada analizată		
	1369-1450	1451-1500	1501-1550
porunci	13	7	11
danii (donații)	21	27	65
întăriri	53	149	646
cumpărări	1	1	-
mențiuni	3	2	-
privilegii	3	2	2
acte de numire	1	-	-
scrisori	-	6	5
scutiri	4	5	10
hotărâri	-	1	-
împuterniciri	-	1	6
Total documente	99	201	745

Așa cum reiese din tabelul alăturat, dintre documentele redactate în cancelaria domnească: porunci domnești, acte de danie, acte de întărire, scutiri, cumpărări, mențiuni, privilegii, împuterniciri și acte de numire, constăm că numărul acestora variază de la o perioadă la alta.

Constatăm așadar o creștere a numărului actelor de întărire, încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, de la 53 emise între 1369-1450, acesta a crescut de aproape trei ori între 1451-1500, ajungând la 149, ca apoi înzecindu-se în perioada 1501-1550, s-au emis 646 de astfel de documente. Toate acestea implicau știutori de carte în Țara Românească.

Curtea domnească avea nevoie de cunoscători ai limbilor de uz la acea vreme: slavonă, greacă și latină. Sfatul domnesc avea rol consultativ, membrii sfatului fiind numiți de suveran, cu răspundere solidară la conducerea țării. Membrii sfatului domnesc erau prezenți la întărirea proprietății, participau la procesele judecate, la încheierea tratatelor etc. Hotărârile se luau în numele tuturor boierilor țării.

Sfatul domnesc s-a format în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului următor. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea a sporit numărul marilor dregători, ca urmare a sporirii autorității domnești. Dintre funcțiile sfatului domnesc au fost cele de: pârcaș (1368)¹⁰, vornic (1387)¹¹, stolnic¹², vistier (1389-1400)¹³, logofăt (1391)¹⁴, paharnic (1392)¹⁵, spătar¹⁶ și comis (1415)¹⁷. De la sfârșitul secolului al XVI-lea, banul, mai întâi de Severin și apoi al Olteniei, a ocupat prima poziție.

¹⁰ Ștefan Pascu, Liviu Maior, *Culegere de texte pentru istoria României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 37.

¹¹ D.R.H., B, *Țara Românească*, vol. I., doc. 117.

¹² *Ibidem*, doc. 11.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, doc. 12.

¹⁵ *Ibidem*, doc. 17.

¹⁶ *Ibidem*, doc. 37.

¹⁷ *Ibidem*, doc. 38.

Intensificarea relațiilor diplomatice și comerciale, dezvoltarea meșteșugurilor, a agriculturii și comerțului, apariția și întărirea economică a orașelor, organizarea politică și administrativ-justiciară a statului, nevoia de slujbași în aparatul administrativ-financiar, pregătirea solilor, a sfetnicilor domniei implicau existența unui învățământ, a unor școli pe lângă cancelaria domnească.

Numărul celor care „s-au deprins” în secolul al XV-lea a fost în creștere. S-au înmulțit și documentele emise de cancelariile domnești. Numai de la Mircea cel Bătrân ni s-au păstrat 21 de documente slavone¹⁸, primul fiind din 27 iunie 1387, dat la Argeș pentru mănăstirea Tismana. Din primele decenii ale secolului se cunosc și numele primilor grămăticici și logofeți. Numărul acestora crește în a doua jumătate a secolului al XV-lea¹⁹.

Tot în secolul al XV-lea apar în documente, de asemenea un mare număr de neguțatori, soli, boieri, grămăticici, știutori de carte. Într-un document din 12 iulie 1400, spre exemplu, și-au semnat numele câțiva boieri care au fost martori la întocmirea actului respectiv. Între aceștia era și Baldovin, logofătul cancelariei lui Mircea cel Bătrân, precum și jupan Vlad, jupan Ioan, jupan Velea ș.a.²⁰

La conciliul de la Constanța (în Baden) din anul 1415 au participat și reprezentanți ai orașelor muntene Argeș, Câmpulung și Târgul Nou (astăzi Târgșor, județul Prahova). Prezența lor arată existența relațiilor culturale cu alte orașe, dovedind, totodată, că aceștia știau limba latină și dețineau cunoștințe teologice²¹.

Un alt document din anul 1431 face dovada că Dan-voievod scria săcuienilor. Aceasta presupune că în târg, (poate Bucov), trebuie să fi fost oameni care știau să citească și să traducă în românește documentul redactat în limba slavonă²².

Sunt și alte documente asemănătoare. Vameșilor de la Rucăr, așa cum am văzut, li s-a adresat Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrân (1391-1418)²³; apoi le-a trimis „o carte” (scrisoare) și Vlad Țepeș (1456-1462)²⁴.

Numărul destul de însemnat de scriitori de documente cunoscuți în acest secol, precum și călugării care se îndeletniceau cu copierea cărților necesare bisericilor, slujitorii vămilor, dregătorii domniei, solii folosiți în relațiile cu țările vecine, înalții prelați ai vremii, conducătorii bisericilor, boierii, neguțatorii erau știutori de carte, ce au primit într-o școală cunoștințele necesare de scris și citit²⁵.

În secolul al XVI-lea s-a dezvoltat și mai mult cultura scrisă, mai ales în cadrul orașelor. O dată cu dezvoltarea comerțului prin orașe și târguri au apărut tot mai mulți neguțatori. Numai în Târgșor aveau relații cu Brașovul 45 de astfel de neguțatori în anul 1503. Probabil că mulți dintre aceștia știau să scrie, să țină registre, să întrețină corespondență. A crescut așadar interesul pentru învățătura de carte.

¹⁸ Damian Bogdan, *Despre cancelaria slavă a voievozului muntean Mircea cel Bătrân*, București, 1964, p. 3.

¹⁹ Gh. Pârnăuță, *Istoria învățământului și gândirea...*, p. 17.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Istoria Literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 260.

²² Gh. Pârnăuță, *Istoria învățământului și gândirea...*, p. 19.

²³ D.R.H., B, *Țara Românească*, vol. I., doc. 40.

²⁴ Gr. Tocilescu, *527 documente slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Brașovul*, București, 1931; vezi și Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiu în sec. XV și XVI*, București, f. a., p. 4-30.

²⁵ Gh. Pârnăuță, *Istoria învățământului și gândirea...*, p. 20.

Boierimea era clasa socială dominantă în statele feudale românești străbătând un îndelungat proces de stratificare economică și socială. Ea s-a afirmat în secolele XIV-XV și a avut ca misiune guvernarea țării și apărarea ei. „Noblețea” (boieria) era dată de posesiunea de proprietăți și de statutul juridic

Așadar, de la constituirea statului și până în secolul al XVI-lea, a fi boier însemna deopotrivă proprietar cu drepturi depline și om liber din punct de vedere juridic²⁶. Termenul boier este menționat pentru prima dată în Țara Românească (1389)²⁷ iar în Moldova (1392)²⁸. Constantin Giurescu arată că, indiferent de numele cu care erau menționați în documente (jupani, judeci, cnezi, moșneni, viteji, boieri) toți proprietarii liberi formau elita („mai marii pământului”). O dată cu apariția „hotărnicirilor” (jumătatea secolului XV), însă, noțiunea de „boier” a dobândit un sens mai larg, însemnând proprietar liber cu moșie hotărnicită (întărită cu imunități administrative, fiscale și judecătorești).

Boierii apăreau în documente cu titlul de jupani sau vlastelini („rudele împăratului” sau „familiare”) în Țara Românească (secolele XV-XVI). Cu timpul, dregătorii au fost tot mai des numiți boieri, iar din secolul al XVIII-lea, boieria a devenit sinonimă cu dregătoria; ierarhia în starea boierimii era determinată de ierarhia între dregători; titlul dregătoriei ținea loc de titlu nobiliar²⁹.

Boierimea s-a bucurat de stabilitate economică asigurată de marea proprietate funciară. Stăpâni pe sate, domenii întinse și țărani dependenți, într-o societate puternic ierarhizată, bucurându-se de privilegii importante, boierii și clericii au format principalul organism social, care împreună cu domnia a determinat destinul statelor românești.

În cadrul boierimii sesizăm absența eredității în obținerea marilor dregătorii publice, deși acestea erau concentrare în mâna unui număr restrâns de familii. În cadrul ei se constată o stratificare evidentă, numeroase documente aducând dovezi despre mai multe categorii de boieri. Mircea cel Bătrân făcea referire la „boierii domniei mele”. Cu alt prilej se vorbea de „sfetnicii noștri și ceilalți boieri”. La rândul lui, Mihail amintea în 1418 de „sluga domniei mele sau boier sau cneaz”, fapt ce evidențiază existența de netăgăduit a unei structuri ierarhice³⁰.

Boierimea era obligată să ofere domnului „dreaptă și credincioasă slujbă” (consilium et auxillium), dar în virtutea dreptului vasalic domnul o răsplătea cu dăni și imunități. Biserica la rândul ei s-a bucurat de numeroase dăni³¹ și imunități³², precum și de ridicarea și înzestrarea de noi lăcașuri ecleziastice³³. Din a doua jumătate a

²⁶ Constantin Giurescu, *Vechimea Rumâniei și Țara Românească și legătura cu Mihai Viteazul*, în Idem, *Studii de istorie*, antologie, îngrijire de ediție și introducere de Dinu C. Giurescu, București, 1993, p. 316.

²⁷ D.R.H., B, *Țara Românească*, vol. I., doc. 10.

²⁸ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, Editura Academiei, București, 1988, p. 52.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ M. Oproiu, *op.cit.*, p. 42.

³¹ D.R.H., B, *Țara Românească*, vol. I., doc. 9, 27, 42.

³² D.R.H., B, *Țara Românească*, vol. II, p. 27-29.

³³ Florica Moisil, D. Zamfirescu, G. Mihăilă, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, București, 1979, p. 266.

secolului al XV-lea, odată cu întărirea puterii centrale, în sfatul domnesc au pătruns marii dregători, care au eliminat treptat din sfat boierii fără dregătorii³⁴.

Este lesne de înțeles că atâta timp cât aveau funcții în sfat, aceștia trebuiau să aibe știință de carte. Mulți dintre „scriitorii” vremii, formați în cancelaria domnească, au ajuns boieri în sfatul domnesc. Unii dintre ei (Sin logofătul, Albu vistierul, Stanciu postelnicul ș.a.) își redactau singuri scrisorile³⁵. Gavriil Protul, în *Viața lui Nifon*, menționează că văzu „cartea și scrisoarea domnului”. De altfel, Neagoe Basarab și chiar doamna Despina își scriau ei înșiși scrisorile către sibieni³⁶.

Între voievozii iubitori de învățătură trebuiesc amintiți: Neagoe Basarab, cu opera sa pedagogică³⁷ scrisă; Basarab Întemeietorul, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul ca autori ai unei opere nescrise de educație a poporului și Petru Cercel. Acesta din urmă era cunoscut prin preocupările artistico-literare. Punea accent pe cunoașterea limbilor străine (greaca, turca, ungara, polona, germana, franceza, italiana etc) fiind el însuși un vorbitor al lor³⁸. Încuraja așadar, cultura și arta la curtea domnească. Ajuns domn al Țării Românești, Petru Cercel a adus oameni de litere și de arte, poeți, pictori, arhitecți etc., străini, dorind a-și forma o „curte literară” după modelul celor văzute de el în Apus. El a trimis șase fii de boieri spre a învăța în afara țării (la Roma)³⁹, prețuind studiul în școlile străine. O apreciere asupra voievodului muntean face Papa Sixt V, care a ținut să sublinieze că a întâlnit mulți oameni, dar n-a găsit nici unul atât de cunoscător al „tuturor lucrurilor din lume” ca principele Valahiei⁴⁰.

Cancelaria domnească a fost cel mai mare creator de texte chirilice românești „sub formă de acte scrise pe pergament sau pe hârtie, și totodată factorul cel mai important de mlădiere a limbii scrise și de păstrare în timp a folosirii scrierii chirilice” atât în Țara Românească cât și în Moldova⁴¹.

În Țara Românească, cancelaria avea două categorii de slujbași: una cu rol de conducere și supraveghere, ce cuprinde pe marele logofăt, alături de care apar mai târziu, logofătul al doilea (vtori logofăt) și logofătul al treilea (treti logofăt) iar cealaltă categorie, cu rol de execuție, era alcătuită din scriitori cancelariei (dieci, grămăticii, pisari, logofeți, condicari etc.)⁴².

Conducerea cancelariei domnești în Țara Românească, era încredințată marelui logofăt. Porunca domnească de a întocmi actul este inclusă și în cuvântul ispravnic, adăugat în încheierea actului astfel încât, să preceadă numele dregătorului respectiv, care de obicei, este mare logofăt, apărând cu acest din urmă nume în secolul al XV-lea. Calitatea de ispravnic a apărut în acte mult mai târziu, iar marele logofăt apare ca realizator al actului, adică răspunzător, dar nu și ca scriitor al lui (canțiler, cancellarius).

³⁴ M. Oproiu, *op. cit.*, p. 43.

³⁵ Gh. Pâmușă, *Scurtă privire istorică referitoare la știința de carte...*, p. 15

³⁶ A. Sacerdoțeanu, *Contribuții la studiul diplomatiei slavo-române*, în „Romanoslavica”, vol. VIII, 1963, p. 342.

³⁷ Este vorba despre lucrarea *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodoste*.

³⁸ Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, tomul XI, București, 1894, p. 650.

³⁹ Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 103.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Emil Vărtosu, *op. cit.*, pp. 48-51.

⁴² *Ibidem*.

Când postul de logofăt, respectiv mare logofăt era vacant, sau marele logofăt lipsea, ca ispravnic era arătat un alt boier din divan, adesea logofătul al doilea (vtori logofăt)⁴³.

În Evul Mediu românesc, dregătorii țării erau de fapt, dregătorii domnului. Acesta îi numea și revoca din funcții după bunul plac „legea fiind întrupată în însăși persoana domnului”⁴⁴.

Cât privește răsplătirea pentru serviciile prestate a marilor dregători, era nesatisfăcătoare datorită inexistenței unei economii statale insuficient organizată pentru monarhia feudală. Răsplata se făcea prin „milă domnească” (acordarea de privilegii și donații), danii în moșii sau venituri rezultate din monopolurile feudale, apanajul domniei. Această răsplătire era însă de cele mai multe ori nemulțumitoare, fapt ce a determinat perindarea sau rotirea unui număr foarte mare de logofeți (mari dregători) prin cancelariile domnești medievale de-a lungul unei domnii. Logofătul era marele dregător care conducea cancelaria domnească. Este menționat pentru prima oară în Țara Românească (1390-1400), iar în Moldova la 7 ianuarie 1403. În mod cert, instituția este ceva mai veche datând de la apariția statelor medievale și a cancelariilor domnești.

În Țara Românească, logofătul avea sarcina de a redacta documentele și de a aplica pecetea domnului; era păstrătorul sigiliului domnesc. Avea doi subalterni: al doilea logofăt, menționat pentru prima oară la 5 iunie 1494 și al treilea logofăt (treti logofăt)⁴⁵. În Moldova logofătul era mult mai important: până la 1425 el redacta personal documentele; avea o competență specială cu privire la procesele de stăpânire de pământ și la hotărnicii⁴⁶.

Asemenea celorlalte dregătorii din statul feudal, și logofeția era o dregătorie publică, de fapt a domnului, logofătul fiind un dregător domnesc, care la fel ca și în alte state feudale din jurul țării noastre, dregătoria de logofăt, era exercitată de un laic. Aceștia trebuiau să posedă cunoștințe juridice, cunoștințe de limbă slavă și alte limbi străine fiind recrutați dintre grămăticii cancelariei domnești, exemplu cazul lui Mareș Băjescul-Ghiurghievici din Țara Românească⁴⁷.

Astfel un logofăt putea servi sub mai mulți domni consecutiv cum este cazul lui Ioan Tăutul, care a servit sub Ștefan cel Mare și sub Bogdan cel Orb⁴⁸. După ieșirea din dregătorie, foștii logofeți au purtat titlul respectiv, care a fost precedat de particula slavă *biv* (= fost) sau, mai rar, de particula greacă *proin* (= fost)⁴⁹.

Cât privește atribuțiile marelui logofăt, acestea erau duble: făcea parte din statul domnesc unde se hotărau chestiunile importante interne și externe, dar era și conducător al cancelariei domnești, el diriguia și supraveghea lucrările cancelariei,

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, p. 49.

⁴⁵ Instituții feudale..., p. 277.

⁴⁶ Ibidem, p. 278.

⁴⁷ Ibidem, p. 50.

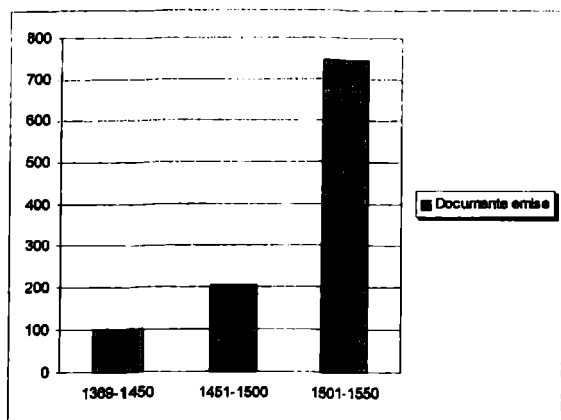
⁴⁸ Apud E. Vărtosu, *op. cit.*, în Țara Românească grămăticul Tatul din 1522, ajuns logofăt în 1534 și mare logofăt în 1540-1545. Se întâlnesc și generații succesive de grămălici: pe Nicolae, fiul lui Panait, care a slujit ca grămătic mare, ca și tatăl său și a fost urmat de fiul său în aceeași slujbă, formând trei generații de la vodă Brâncoveanu până în 1775 (un hrisov în acest sens la V. A. Urechia, *Istoria românilor*, II, pp. 162-164), p. 51.

⁴⁹ Ibidem.

răspundea pentru întocmirea și scrierea actelor în conformitate cu voința domnului și hotărârea sfatului domnesc; totodată dădea indicațiile și poruncile necesare pentru transformarea acelor hotărâri în act după criteriile diplomatice și juridico-parenetice respective, pentru fiecare caz în parte⁵⁰.

În cancelaria domnească era nevoie de oameni instruiți. Carte cunoștea dregătorii domnești, boierii din sfatul țării, solii domnești, etc. Documentele din secolul al XV-lea arată un număr însemnat de scriitori de documente din Țara Românească care se ridica la 68, deși istoricul N. Iorga menționa că aceștia n-au fost cunoscuți în secolul menționat, iar V. Urechia arăta că n-a găsit decât doi scriitori (pe Radu gramaticul la 1487 și pe Neagoe la 1497)⁵¹. Din studiul documentelor (*DRH*, vol. I-IV) au fost identificați un număr mult mai mare de scriitori, care au scris documente la Târgoviște, București, Argeș, Pitești, Gherghița, Târgșor, Glavacioc, etc.

Cert este că aceștia erau români laici, cunoscători ai scrierii slavone, după cum se constată din documente unii dintre ei au fost ridicați la treapta de logofeți⁵². Unii dintre ei precum (Neagu, Stan, Mihai, Ceucuț, Oancea, Radu, Ianuș) își adăugau la nume titlul de gramatic, profesorul Ștefan Bârsănescu demonstrând că funcția de gramatic echivala, în acea vreme, cu aceea de învățător⁵³.

Situația numerică a documentelor redactate în cancelaria domnească secolele XIV-XVI.

Între anii 1369–1450 în cancelaria domnească au fost redactate 99 documente, numărul acestora crescând la 201 pentru perioada 1451-1500 respectiv la 745 pentru perioada 1501-1550. Constatăm o creștere însemnată a documentelor emise în cancelaria domnească începând cu secolul al XVI-lea.

Din analiza documentelor a perioadei de după întemeierea Țării Românești și până la 1550, reiese că cele 848 de acte au fost semnate de mai mulți scriitori, în marea

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului...*, p. 11.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 12.

lui majoritate grămatici și logofeți ai cancelariilor domnești, din capitalele de la Argeș, Iargoviște și București, dar și alte sedii itinerante (vezi Fig.), precum și de doi dregători (un clucer și un comis) și un preot⁵⁴.

Tot din această analiză se pot exemplifica unii logofeți mai însemnați.

Baldovin logofăt, a fost menționat prima oară la 27 decembrie 1391, fiind cel care a redactat privilegiul comercial acordat negustorilor lioveni la 6 august 1413 de către Mircea cel Bătrân⁵⁵. Un altul a fost Filos logofăt, grec de origine, care era menționat la 8 ianuarie 1392 și avea să se călugărească sub numele de Filotei⁵⁶. Și Mihail din Ruși, a fost grămatic care a scris hrisoave la 8 aprilie și 1 august 1437 precum și la 16 septembrie 1440. A devenit logofăt în perioada 2 ianuarie 1450 - 15 aprilie 1456⁵⁷.

Staico din Bucov, era înrudit cu domnul Țării Românești, Vlad Călugărul, prin soția sa Caplea, fiica acestuia din urmă. A fost mare logofăt în perioada 27 ianuarie 1483 - 26 martie 1505 și ctitor al bisericii din Dragomirești-Dâmbovița unde își avea curtea boierească⁵⁸. Tudor din Orboiești a fost mare logofăt (1475 iunie 1-1476 iulie 4) și sol la brașoveni a lui Laiotă Basarab, care era domnul Țării Românești⁵⁹.

Bărcan din Merișani a fost diac și logofăt (1583 aprilie 27-1590 august 16), fiind documente la: 27 aprilie 1583, 8 noiembrie 1586, 19 aprilie 1596, iar între 1593 și 1601 este menționat ca vtor logofăt⁶⁰.

Bogdan a fost de asemenea mare logofăt (1558 februarie 11-1564 februarie 11) și sol al lui Mircea Ciobanul în Transilvania (1558). Bogdan din Popești, era moldovean de origine și era căsătorit cu Caplea (fosta soție a lui Staico din Băjești), sora lui Radu cel Mare, domnul Țării Românești. Tot el a fost mare logofăt (1505 martie 26-1507 decembrie 3)⁶¹.

Chisar din Leotești, a fost și el mare logofăt (1585 aprilie 12-1586 octombrie 11, 1589 aprilie 20-iulie 19; 1594 iunie 3; 1595 decembrie 2-1596 septembrie 8). A fost omorât însă de Mihai Viteazul pentru că a complotat împotriva sa⁶².

Dan Danilovici, a fost grămatic oficial al Mihneștilor, între 1570-1577 și 1583, 1585-1586. A fost unul din semnatarii tratatului de la Alba Iulia (20 mai 1595), umilitor pentru Mihai Viteazul⁶³.

Ivașco Goleșcu, mare logofăt (1570 octombrie 8-1574 august 7), era înrudit cu Alexandru Mircea prin fratele său, Albu Goleșcu, care era la rândul său căsătorit cu Elena, fiica lui Miloș voievod, fratele domnului⁶⁴.

⁵⁴ Vezi informațiile din documentele cuprinse în *D.R.H., B, Țara Românească*, vol. I, II, București, 1971.

⁵⁵ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, secolele XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 15.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 21.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 24.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 26.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 32.

⁶¹ *Ibidem*, p. 33.

⁶² *Ibidem*, p. 44.

⁶³ *Ibidem*, p. 47.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 61.

Ivan Noroceea din Răzvad, a fost mare logofăt (1564 martie 31-1568 iunie 8). A fost și prim sfetnic al lui Petru cel Tânăr, cumnatul său (el fiind căsătorit cu domnișna Stana, fiica lui Mircea Ciobanul și a doamnei Chiajna)⁶⁵.

Lista continuă cu Ivan din Ruda (Rudeanul), mare logofăt (1580 august 12-1582 august 10)⁶⁶; Lăudat din Vlădeni, mare logofăt (1582 august 12-1583 iulie 15)⁶⁷; Oancea grămatic (1491 septembrie 3-1510 mai 27), mare logofăt (1510 septembrie 8-1512 ianuarie 8)⁶⁸; Pătru din Băleni, mare logofăt (1583 septembrie 5-decembrie 27)⁶⁹; Părvul din Cioroiși, mare logofăt (1589 august-1591 mai 22)⁷⁰; Radu din Drăgoiești, mare logofăt (1545 iunie 6-1547 noiembrie)⁷¹; Radu al lui Mățul, mare logofăt (1525 februarie 10-iulie 24; 1526 aprilie 1-mai 20)⁷²; Radu Mihăescu, mare logofăt (1568 iulie 19-1569 octombrie 28)⁷³; Teodosie Rudeanul, mare logofăt (1596 septembrie 28-1599 august 19)⁷⁴.

Miroslav din Rifov, a fost grămatic (1560 iulie 6-1571 aprilie 10); apoi mare logofăt (1577 ianuarie 20-1580 martie 19; 1584 ianuarie 8-1585 martie 25) din nou logofăt (1594 iunie 3); și iarăși mare logofăt (1595 februarie 12-iulie 24; 1599 decembrie 28-1600 iulie 6)⁷⁵.

Se cunosc de asemenea, scrisori ale boierilor, juzilor și pârgarilor munteni adresate conducătorilor orașelor transilvane precum și numele diferiților soli: unii au fost boieri, ca Neagoe, Petru Man, Antonie, trimiși ai voievodului Alexandru Aldea, alții au fost grămatici, ca Oprea, trimisul lui Basarab cel Tânăr, sau Constantin, grămaticul domnesc al lui Radu cel Frumos, iar alții negustori, ca Mihnea, Oancea, etc. Toți aceștia și mulți alții⁷⁶ cunoșteau meșteșugul scrierii.

Din analiza documentelor aflăm și locul unde au fost emise, fapt care arată că, acolo unde rezida domnul se afla și cancelaria domnească. Astfel, între 1369 și 1550 s-au emis 260 de documente la Târgoviște; 148 la București; 34 la Argeș (Curtea de Argeș); 29 la Pitești; 9 la Gherghița; 6 la Târgșor; 5 la Glavacioc; câte 4 la Didrih și Mănăstirea Mislea, câte 3 la Râmnic, Buzău, Bălgătaci, Craiova, Slatina și Cornățel; câte 2 la Tismana, Greaca, Borăști, Popești și Furești. Acestea sunt urmate de câte un singur document emis în localitățile: Cozia, Ocnele Mari, Plăviceni, Piatra, Greci, Târgu de Floci, Vadul-Nicopolei, Cojani, Câmpul Glupavilor, Vodița, Creața, Nănișori, Râmnicu-Vâlcea, Ștefănești, Măgurele, Govora, Oltenița, Rușii-Logofăt, Giurmenl, Merișeni, Florești, Afumați și Giurgiu.

Începând cu secolul al XVI-lea, numărul diecilor și al grămaticilor, precum și numărul de acte diplomatice, de scrisori comerciale, de acte particulare, etc. a fost în creștere. Este de menționat că din acest secol s-au păstrat peste 1500 de documente

⁶⁵ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 67.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 68.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 76.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 78.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 79.

⁷¹ *Ibidem*, p. 82.

⁷² *Ibidem*, p. 83.

⁷³ *Ibidem*, p. 84.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 85.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 71.

⁷⁶ Gr. Tocilescu, *527 documente...*, p. 4.

redactate în Țara Românească. Numai în primul sfert al veacului al XVI-lea s-au scris peste 400 de acte și peste 300 de scrisori domnești⁷⁷.

Constatăm așadar că pe lângă curtea voievodului, au existat dregători, boieri, oameni luminați, soli bine pregătiți pentru misiunile ce le aveau de îndeplinit în alte țări, ca trimiși ai țării, dieci, grămătici, logofeți, care trebuiau să scrie diverse acte, funcționari (slujbași), care se îngrijeau de viața economică, oameni de negoț, ostași instruiți, oameni de artă. Analiza documentelor scrise în acest secol ne-a dezvăluit lucruri interesante; așadar aflăm un mare număr de dieci, grămătici și logofeți, știutori de carte, toți români.

Sunt mândru că și eu sunt un slujitor al cărții, prin faptul că lucrez într-o instituție de profil și, ca bibliotecar, trebuie să găsesc întotdeauna răspunsul adecvat din noianul de informații și să-l transmit mai departe cititorilor bibliotecii.

LITERATE PERSONS AND "WRITERS" IN WALACHIA (BETWEEN THE 14TH AND THE 16TH CENTURIES)

Abstract

Various documents show that the Paleoslavonic, the Latin and the Greek writings were used at the Lordly Court and at the Mitropolitan court. Thus we found that at the voivode's court there were high officials, boyars, enlightened people prepared.

⁷⁷ A se vedea și D.R.H., B, Țara Românească, vol. I, II, III, IV, Editura Academiei, București, 1966, 1972, 1974, 1981.